

İZNİK YEŞİL CAMİ ÇİNİLERİNE GEOMETRİK BAKIŞ

Geometric Overview of Iznik Green Mosque Tiles

Hülya BOZYOKUŞ*

ÖZET

Bursa İznik Yeşil Cami, mimar Hacı Musa tarafından 1391 yılında yaptırılmıştır. Caminin yapımına Çandarlı Halil Hayrettin Paşa başlamış, ölümünden sonra oğlu Ali Paşa devam ederek tamamlamıştır.

Cami, minaresindeki çini süslemelerinden dolayı Yeşil Cami ismi ile anılmıştır. Cami birçok yönden ele alınabilecek olsa da caminin yapısında bulunan geometrik şekiller oldukça önemlidir. Ana mekânın kuzeybatı köşesindeki minarenin kare kaidesi üzerinde gövdesi çokgen prizma olarak başlamakta, yuvarlak gövdeli olarak devam etmekte, tek şerefe ve konik bir külahla tamamlanmaktadır. Minare bir sıra stalâktitli mermerden yarı altıgen şekillerle dekore edilmiştir. Silindirik minarenin bilezik kısmı ile taş süslemeleri arasına frize ve lacivert çinilerden oluşturulmuş bezemeler yerleştirilmiştir. Bunların ortasında da altı köşeli yıldızlar birbirini izlemiştir.

İznik Yeşil Cami'nde yer alan geometrik şekiller, süslemeler, üçgen, beşgen, altıgen, sekizgenler, yıldız çokgenler, motif ve desenler, çinilerin renk ve dokusundaki uyumu, simetri ile oluşturulan ahenk, zikzak geçmeler, taş ustalığının sanata dönüşümü, görülmeye değer güzelliktedir. İznik Yeşil Cami Selçuklu döneminin mimari özelliklerini tarihsel ve yapısal yönden Anadolu'da temsil eden önemli eserlerinden biri olmakla beraber iç ve dış çini süslemelerindeki geometrik motifleri görsel zenginlikleri görülmeye değer olağanüstü güzelliktedir.

İnsanoğlu tarihin en eski dönemlerinden bu yana, yaşadığı çevreyi ve kullandığı eşyayı süsleme gereği duyduğundan bunları yaşadığı ortamdan esinlenerek geometrik çeşitli formlara sokmuş ve işlevsel biçimlerde kullanmıştır. Geometrik motiflerde evrensel bir süsleme biçimi olup, insanlık tarihi boyunca her uygarlıkta, toplumların yaşam biçimleriyle gelenek ve göreneklerini oluşturduğundan geometrik formlar, yaşananları, duygu, istek ve düşünceleri dolaylı yollardan anlatma gerekliliğinin sonucu olarak simgesel motifler kullanılmıştır. Geometrik şekiller, Türk İslam anıtlarında, mimariyi süsleyici bir tarz

olarak kullanılmakta kırık ve düz çizgiler, yıldız, çokgen ve diğer formların birleşmesiyle çok çeşitli kompozisyonlar yapılabilmektedir. Geometrik süslemelerin Türkler'de ilk olarak mimaride uygulama alanı bulmasının, 11.yüzyılda Karahanlı ve Büyük Selçuklularla başladığı ileri sürülür. İran Horasan bölgesinden başlayıp, Azerbaycan yoluyla Anadolu'ya ulaştığı belirtilir. Geometrik kompozisyonların belirgin, sürekli ve tutarlı bir özellik haline gelmesi bu dönemdedir.

İznik Yeşil Cami'nin ibadet mekânına üç basamaklı merdivenle bir sahanlık aracılığı ile girilmektedir. Dikdörtgen planlı olan bu sahanlık, sütunlar ve kemerlerle üç bölüme ayrılmıştır. Ortasında sekiz dilimli bir kubbe bulunmaktadır. Caminin kare planlı ibadet mekânının üzeri merkezi bir kubbe ile örtülüdür. İznik Yeşil Cami, kuzey ve güney genel doğrultusunda kare planlı ibadet mekânıyla, doğu batı doğrultusundaki cemaat yerinden oluşmaktadır. Kare planlı asıl ibadet mekânı, dıştan sekizgen kasnağa oturan ve içten üçgen kuşakla geçiş sağlayan bir kubbe ile örtülüdür. İznik Yeşil Cami'nin kaidesi ve gövdeye geçişi sağlayan üçgenler mermer kaplamalıdır. Mihrabın iki yanında geometrik geçmeler yer almaktadır. Geometrik şekillerin kullanıldığı, doğru, eğri, kare, dikdörtgen, beşgen, altıgen, daire ve üçgenlerden oluşan çini desenleri ile İznik Yeşil Cami büyük bir görkeme sahiptir.

Bu yüzden bu çalışmada, İznik Yeşil Cami çinilerindeki geometrik şekiller incelenmiş ve geometrik bir bakışla yorumlanmaya çalışılmıştır. İznik Yeşil Cami süslemelerinde kullanılan çinilerdeki geometrik şekillerin, renk, biçim ve desenlerin oluşturduğu dikdörtgen, kare, üçgen, daire, beşgen, altıgen, yıldız vb. çinilerin bir araya gelmesiyle oluşan geometrik desenler incelenerek doküman analizi, görüşme ve gözlem gibi nitel veri toplama yönteminden yararlanarak araştırma sonuçları anlatılmıştır. Caminin iç mekân ve minaresinde kullanılan çinilerinin geometrik bir bakış ile değerlendirmesi, gelecek nesillere o dönemdeki tarihsel dokunun aktarılmasında faydalı olacaktır

* Öğr. Gör. Uludağ Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bursa. hulya@uludag.edu.tr

Anahtar Kelimeler: İznik Yeşil Cami, geometrik şekiller, desen, çini.

ABSTRACT

Architect Hacı Musa built the Bursa Iznik Green Mosque in 1391. Çandarlı Halil Hayrettin Pasha started the mosque's construction, and after his death, his son Ali Pasha continued and completed it.

The mosque was named as Green Mosque because of the tile decorations in its minaret. Although the mosque can be handled in many ways, the geometric shapes in the structure of the mosque are essential. On the square base of the minaret in the northwest corner of the main room, its body begins as a polygonal prism, continues with a round body, and is completed with a single cheer and a conical cone. The minaret is decorated in a row of semi-hexagonal marble with semi-hexagonal shapes. Between the bracelet part of the cylindrical tower and the stone decorations, embellishments made of frieze and dark blue tiles were placed. In the middle of these, the six-pointed stars follow each other.

The geometric shapes, ornaments, triangles, pentagons, hexagons, octagons, star polygons, motifs, and patterns in the Iznik Green Mosque, harmony in the color and texture of the tiles, the balance created with symmetry, irregular crossings, the transformation of stone mastery into art are worth seeing. Iznik Yeşil Mosque is one of the essential works representing the Seljuk period's architectural features in Anatolia, both historically and structurally. Still, its geometrical motifs in interior and exterior tile decorations are extraordinarily beautiful.

Since the earliest times in history, since human beings need to embellish the environment they live in and the things they use, they have taken them into various geometrical forms inspired by the environment they live in and use them in practical ways (Top, 1997)". Since geometric motifs are a universal form of decoration, geometric shapes, symbolic motifs have been used as a result of the necessity of expressing experiences, feelings, desires, and thoughts indirectly, as they form the lifestyles and traditions of societies in every civilization throughout human history. Geometric shapes are used in Turkish Islamic monuments as a decorating style of architecture, and various compositions can be made by combining broken and straight lines, stars, polygons, and other forms. It is suggested that the first application of geometric ornaments in architecture in Turks started with Karahanli and Great Seljuks in the 11th century. It is stated that it began to form the Iran Khorasan region and reached Anatolia through Azerbaijan. It is in this period that geometric compositions became a distinctive, continuous and consistent feature.

The entrance to the place of worship of the Iznik Yeşil Mosque is entered through a platform with three steps. This rectangular plan is divided into three sections, with columns and arches. There is an eight-slice dome in the middle. The mosque's square-shaped place of worship is covered with a central dome. Iznik Green Mosque consists of a place of worship with a square plan in the north and south general direction and a congregation place in the east-west direction. The principal place of worship with a rectangular arrangement is covered with a dome that sits on the outer octagonal pulley and provides a transition from the inside with a triangular belt. The triangles that give the development to the base of the Iznik Green Mosque and the body are covered with marble. There are regular crossings on both sides of the altar. Iznik Green Mosque has a great splendor with its tile patterns consisting of straight, curved, square, rectangular, pentagonal, hexagonal, circles, and triangles that use geometric shapes.

Therefore, in this study, geometric shapes in Iznik Green Mosque tiles have been studied and interpreted with a geometric view. Rectangular, square, triangle, circle, pentagonal, hexagonal, star, etc. formed by the geometric shapes, colors, shapes, and patterns in the tiles used in Iznik Green Mosque decorations. By examining the geometric patterns created by the combination of tiles, the results of the research are explained using qualitative data collection methods such as document analysis, interviews, and observation. Evaluation of the tiles used in the interior and minaret of the mosque with a geometric view will be useful in transferring the historical texture of that period to the next generations.

Keywords: Iznik Green Mosque, geometrical shapes, pattern, tile.

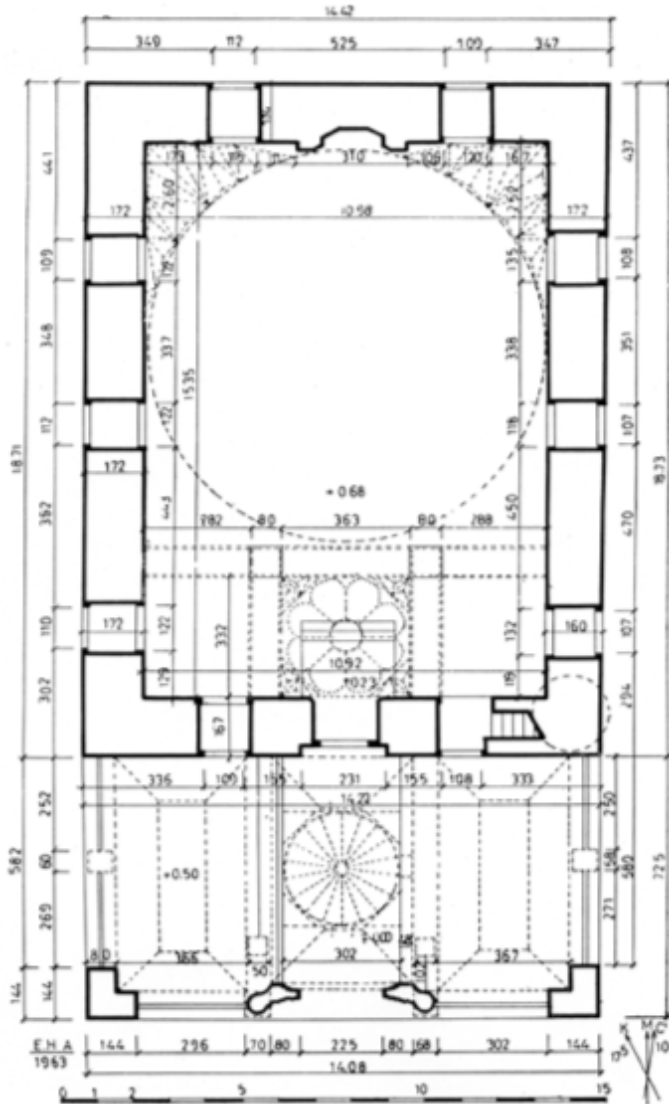
GİRİŞ

İznik'in bir sembolü olarak önemli kültür varlıklarımızın başında gelen Yeşil Cami, Osmanlı sanatında, Selçuklu minare geleneği yansımasının en iyi örneklerinden biri olarak 1378-1391 yılları arasında Çandarlı Halil Hayrettin Paşa tarafından Mimar Hacı Musa'ya yaptırılmıştır. Cami adını, minaresindeki Turkuaz rengindeki, firuze ve mor renkli çinili ve tuğlalı süslemelerinden almıştır. "Yeşil cami, Osmanlı döneminin tek kubbeli camileri arasında en görkemlilerindedir. Mermerlerden yapılmış caminin mihrabında görülmeye değer zengin bir taş işçiliği vardır. Eşsiz minaresi caminin sağ köşesinde yer alır. Gövdesi mavi ve yeşil renkli çinilerle zikzaklı mozaik tekniğiyle bezenmiştir (Özgören, 2011:195-206)."

"Yeşil Cami, İznik surları içindeki Lefke (Osmaneli) ve İstanbul kapıları arasında, Lefke Kapı yakınlarında

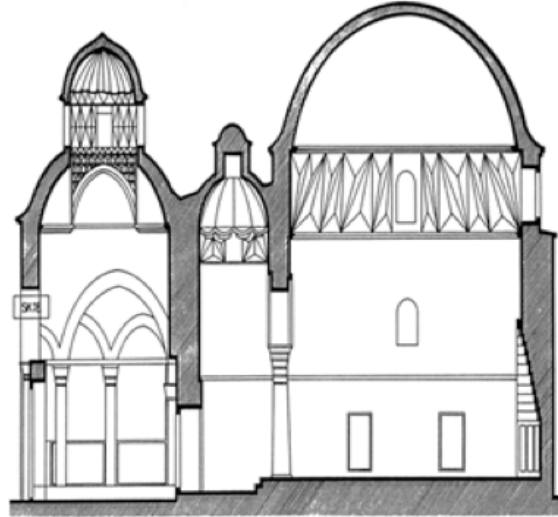
yer almaktadır (Fotoğraf 1). Cami, kuzeyinde aynı avluyu paylaştığı ve bugün günümüze ulaşmayan darü'l-hadis niteliğindeki medresesi ve güneydoğuda yer alan, günümüzde harap bir şekilde bulunan hamamı ile bir külliye idi (Naza-Dönmez, 2008:807).”

19.yüzyılda Anadolu'yu gezen Charles Texier, İznik'in önemli yapılarının ilk planlarını çizmiştir. Bu planlar arasında Yeşil Cami'nin planı, cephe görünümü ve süsleme motifleri de yer almaktadır. 20. yüzyıl başında, I. Dünya Savaşı'ndan sonra İznik'te bulunan C. Gurlitt (1912:49-60), ilk kez doğru bir şekilde, mimari yapıları inceleyerek planlarını çizmiştir. F. Taeschner ve P. Wittek (1929: 62-66), Çandarlı Vezir ailesini anlatan makalelerinde, İznik Yeşil Cami'nin tanımını yapıp, kitabesini yayımlamışlardır. Bundan sonraki senelerde, Ali Saim Ülgen (1938: 53-69) K. Otto-Dorn (1941: 20-33) ve Ekrem Hakkı Ayverdi (1966: 309-319) İznik Yeşil Cami hakkında etraflıca bilgi vermişlerdir.

Resim 1. İznik Yeşil Cami planı (Ayverdi, 1966)

İznik Yeşil Cami'nin 1966 yılında Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından çizilen cami planı (Resim 1), İznik Yeşil Cami kesiti Resim 2' de görülmektedir. Plan kuruluşu ve mimari özellikleri ile kendinden sonraki yapıları etkileyen İznik Yeşil Cami, Memluk etkilerinin görüldüğü 1374 tarihli Selçuk İsa Bey Camii'nde başlayan, cephelerdeki iki katlı pencere kuruluşu ile Bursa camilerinin pencere duvarlarına öncüdür.

Resim 2. İznik Yeşil Cami kesiti (Ayverdi, 1966)

Tarihte her dönemde insanlar yaşadıkları dönemi yansıması bakımından kullandıkları eşyalarda ve yapılarda geometrik şekilleri kullandığı görülür. Eski yapılarda kullanılan seramik ve çini desenlerine geometrik şekiller ilham kaynağı olmuştur. Bu nedenle eski zamanlardan beri insanlar yaptıkları eserlerde matematik hesaplamalar ve geometrik şekiller kullanmıştır. Nitekim geometrik şekiller denilince ilk akla gelen, üçgenler, beşgenler, altıgenler, doğrular, eğriler, düzlemler, daire, küre ve konilerdir.

“Türk süsleme sanatında çok önemli olan geometrik motifler Anadolu Selçuklu dönemine ait bezemelerde sıkça görülmektedir. Bu bezemeler kare, üçgen, dikdörtgen, beşgen, altıgen, yıldız, baklava, daire gibi geometrik motiflerin birleşmesiyle oluşmaktadır. Evrenin sonsuzluğunu, sürekliliğini simgelemektedir. 13.yüzyılda geometrik motiflerin yanısıra çinilerde bitkisel motiflerde yer verilmiştir. Genel olarak natüralist ve stilize motifler kullanılmaktadır (Yılmaz, 2010).”

“Geometrik süslemenin tarihi her ne kadar İslam öncesi uygarlıklara kadar gitse de, özellikle girili tarzı olarak adlandırılan iç içe geçmeli kompleks geometrik şekillerden oluşan bir stilin tezahürüyle, zirve noktasına ulaşmıştır (Şen, 2013)”. “İslam sanatında kullanılan süslemeler dönemlere, coğrafyaya, milliyete ve sanatçılara göre farklılıklar arz etmektedir. Süslemeler

taş, çini, tuğla, ahşap ve kalemişi malzemelerle icra edilmiştir. Bezeme kompozisyonlarında başta geometrik süslemeler, yıldız (semavi) sistemleri, naturalist veya soyut bitkisel motifler ve figüratif süslemeler kullanılmıştır (Yelen, 2017).”

Yeşil Cami'nin kaidesi ve gövdeye geçişi sağlayan üçgenler mermer kaplamalıdır. Mihrabın iki yanında geometrik geçmeler yer almaktadır. Caminin ibadet mekânına üç basamaklı merdivenden çıkılınca ana mekâna ulaşılır. Ana mekânı dikdörtgen plana sahiptir. Ortasında sekiz dilimli bir kubbe bulunmaktadır. Bu bölümü 11 metre çapında prizmatik üçgenlerle geçilen bir kubbe örtmektedir. Ana mekânda kubbeye geçişteki prizmatik üçgenler vardır. Kare planlı ibadet mekânının üzerinde merkezi bir kubbe ile örtülüdür. Mihrabın iki yanında geometrik geçmeler yer almaktadır. Kare planlı ibadet mekânının üzeri merkezi bir kubbe ile örtülüdür. Cami, kuzey-güney genel doğrultusunda kare planlı ibadet mekânıyla, doğu-batı doğrultusundaki cemaat yerinden oluşmaktadır. İbadet mekânı kare şeklindedir, sekizgen kasnağa oturan, üçgen kuşakla geçişi buluna bir kubbe ile üzeri kapanır.

“Caminin çinilerinde sırlı tuğlalar kullanılmış ve gövde zikzak, zencirek motifleri, altıgen geçmelerle görkemli bir konumda bulunur. Petek kısmında da balıksırtı motifler görülmektedir. Şerefe altında stalaktitli çinilerle kaplanmış olup, bunların arasındaki kare panoların yüzeyleri yıldız geçme motifleri ile bezelidir. “Desenler çizilip boyanmış kalın konturlar, ince bir uçla kazınıp boyama (sigrafitto) veya fırça ile serbest boyama şeklinde tamamıyla kontursuz olarak üç şekildedir. Radyal düzenden kalın çizgiler ve yapraklar, kalın şeritlerle geometrik süslemeler diğer önemli gruplardır. Dekoratif kuş figürleri de süslemeye girmiştir (Aslanapa, 1989).”

Ana mekânın saçak hattını (Resim3), saçak kornişi (Resim 4) ve dışarıya taşkın kabartmaların arasına kör kemerciklerin yerleştirildiği bir friz dolanmaktadır. Aynı süsleme frizi, son cemaat yerinin yan bölümlerinde, tonozla geçerken de kullanılmıştır. Süslemeyi oluşturan geometrik şekiller (üçgen, dörtgen, çokgen vs. yıldızlar) soyut bir anlatımın uygulamalarıdır.

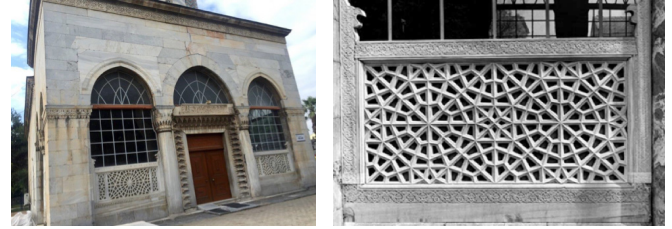

Resim 3. Ana mekânın saçak hattı Resim4. Saçak kornişi

Dönemin mimarisini incelediğimizde yoğunlukla sırlı tuğla, renkli sır, çini mozaik ve sıratlı tekniklerinin

kullanıldığını görülür. S. Aker'e (2010) göre de Selçuklular'da sırlı tuğla, renkli sır, çini mozaik, sıratlı tekniklerinin yaygın olarak kullanımını görmekte birlikte, kazıma (sgrafitto), kabartma, slip (astar boyama) tekniklerinde ise örnekler azdır (Karcı, 2018).

“İznik Yeşil Cami'nde de turkuaz, kobalt mavi, patlıcan moru, siyah, yeşil sırlı ve tek renkli çinilerin sıklıkla kullanıldığı görülür. Bitkisel çiçek motiflerinin bulunduğu bordür süslemelerin yanısıra kare, altıgen veya üçgen şeklindeki tek renk sırlı çiniler karşımıza çıkar. 16.yüzyılın ortalarına kadar sürer. Motif olarak genellikle hatayiler, rumi motifler, kufi ve sülüs yazılar ile geometrik süslemeler görülmektedir. Bu çinilerde geleneksel renkler olan turkuaz, mor, mavi ve siyahın yanında beyaz, altın yıldız, sarı ve fıstık yeşili kullanılmıştır (Karcı, 2018).”

Resim 5-6 Son cemaat yerinin batı tarafındaki korkuluk şebekesi

İznik Yeşil Cami'nin çok zengin 11 geometrik desenli korkuluk şebekelerini diğer camilerden üstün kılan en önemli özelliği, sadece bu camide korkuluğun (Resim5-6) rumili bordürlerle çevrelenmiş olmasıdır. 1961'den sonra yapılan restorasyon çalışmalarında, yapının eski fotoğraflarındaki haline bakılarak uygun şekilde restore edilmiştir.

İznik Yeşil Cami'nin sütun ve paye başlıklarındaki taş süslemeler de devrin en zengin örneğidir. Sütun ve paye başlıkları ile kemer yastıklarında enine bordür olarak görülen, lotus ve palmet motifleri, düz yüzeyli kabartma tekniğinde yapıldığı görülür. İçe bakan yüzlerinde ise mukarnaların üzerinde bordür süslemeleri yer alır. Son cemaat yerinin saçak hattı, sivri kemerler içine alır, rumi ve lotuslardan oluşan, stilize bitkisel motiflerin bulunduğu bir friz dolanmaktadır. Revak orta kubbesine geçişte mukarnaslar mevcuttur.

“Geometrik süsleme hem iki boyutlu hemde üç boyutlu kullanılmıştır. İki boyutlu geometrik süslemeler zemin, duvar yüzeyi, kemer içleri, kapı ve pencere yüzeyleri, kubbe iç ve dış yüzeyleri gibi düz veya eğrisel yüzeylerde kullanılırken üç boyutlu süzleme elemanı olan mukarnas, pandantiflerde, silmelerde, sütun başlıklarında, kubbelerde ve giriş portallerinde yaygın olarak kullanılmıştır (Kılıçoğlu ve Pilehvarian, 2017:605-618).”

Mukarnas (stalaktit); Türk mimari sanatının yapılarıdaki en önemli süsleme unsurudur. İslam

sanatının en çok kullandığı dekoratif tekniklerinde üç boyutlu bir süslemedir, derinlik hissi verir (Resim7a, b, c, d).

Resim 7a) İznik Yeşil Cami'nin bir sütun başlığı b) İznik Yeşil Cami'nin bir sütun başlığı c) İznik Yeşil Cami'nin Ana Mihrabında Kavisli Mukarnas d) İznik Yeşil Cami'nin Ana Mihrabında İstirdiye Kavisli Hücresinin Örneği (Naza-Dönmez, 2008:807).

Alınlıkta kitabenin bulunduğu kartuşun köşelerinde rumili, simetrik bir süsleme bulunur. En üstte palmetli bir başlık ile giriş kapısı taçlandırılmıştır (Resim 8). Girişin soluna gelen pencerede, sivri kemerli alınlık, düz bir çerçeveye sahiptir. Ortadaki madalyonun üzerini simetrik, rumili bir kompozisyon kaplar (Resim 9). Sol pencerede oluşan motif koordinat düzleminde y eksenine göre simetriktir (Resim 10).

Resim8. İç Portal Resim 9-10. Son cemaat yeri sağ ve sol pencere

“İslam sanatındaki geometrik desenlerin köklerini, Diez, Aslanapa (1989), Demiriz (1979), Bakırer (1981) ve Mülayim (1982) gibi bilim insanları Orta Asya'ya (özellikle Karahanlılar'a) dayandırırken, Necipoğlu'nun görüşü onlardan ayrılır. Necipoğlu ve birçok batılı araştırmacı geometrik bezemenin kökenini Abbasiler'e dayandırmaktadırlar. Onlar daha çok bu görüşlerini kitap sanatlarından hareketle öne sürerler (Sönmez ve Doğanay, 2015: 87-108)”.

Seviz dilimli kubbe, ortası yuvarlak, etrafı düz olmayan eğrilerin oluşturduğu yansıma ve tekrarın olduğu papatyaya benzeyen güzel bir geometrik şekildir. Kesişen doğru ve eğrilerle yeni görüntüler yaratmaları, simetrik tekrarlarla oluşturdukları şekiller dönemin kültürünü, tanrıyı yansıttığını, farklı anlamlarını ifade eder.

“İçinde fraktal geometrinin de bulunduğu yeni geometrinin yansıttığı evren yuvarlak veya dümdüz olmayan, pütürlü, pürüzlü bir evrendir. Bu geometri girintili, çıkıntılı, kırık, bükük, birbirine karışmış, düğümlenmiş şekillerin geometrisidir (Gleick, 1995)”.

İznik Yeşil Camii'nin minaresi, zengin çini süslemeleri ve Anadolu Selçuklu örneklerinden daha renkli olması yönünden değişik bir eserdir. Bu özellikleri ile gerek Anadolu Selçuklu Devri örneklerinden gerekse Beylikler

Devri yapılarından farklılık göstermektedir.

Caminin en güzel yeri minaresidir, eşsiz minare caminin sağ köşesinde yer alır. Minarenin gövdesi tamamen çiniyle kaplıdır. Minarede, yeşil, firuze, kobalt mavisi ve mor renkli çiniler bulunmaktadır. Minare, Osmanlı döneminin tek kubbeli camileri arasında ilk ve en görkemli mimari yapı özelliğini taşır. Caminin mihrabında mermerden yapılmış görülmeye değer muhteşem bir taş işçiliği vardır. Caminin minaresi diğer yapılardan farklı olarak çeşitli süsleme kuşaklarına ayrılır ve tüm yüzeyi tamamen çini ile kaplıdır.

Taş işçiliğinin zengin tezeyinatının yeşil bir “amud (dikme, sütun)” gibi yükselen ve camiye ismini kazandıran, latif minarenin büyük rolü vardır. “Ana mekânın kuzeybatı köşesindeki minarenin kare kaidesi üzerindeki gövdesi çokgen prizma ile başlar, yuvarlak gövdeli olarak devam eder, tek şerefe konik bir külahla tamamlanır. Silindirik minarenin bilezik kısmı ile taş süslemeleri arasına firuze ve lacivert çinilerden oluşturulmuş bezemelere yerleştirilmiştir. Bunların ortasında da altı köşeli yıldızlar birbirini izlemiştir. Çinilerin yanında sırlı tuğlalarda kullanılmış ve gövde zikzak, zencerek motifleri, altıgen geçmelerle görkemli bir konuma getirilmiştir. Şerefe altında stalaktitli çinilerle kaplanmış olup, bunların arasındaki kare panoların yüzeyleri yıldız geçme motifleri ile bezenmiştir (Özgören, 2011)”.

İznik Yeşil Cami klasik “tek kubbeli” camiler arasında plan tipinin gelişmesi açısından farklı ve ilginç bir örnektir. Ana mekânının kuzeye doğru uzatılarak genişletilmesi, ilk kez bu yapıda ortaya çıkmıştır. Son cemaat yerinin yapının içinde yeniden tekrarlanması, camiye içerden ve dışardan anıtsal bir görünüm kazandırmıştır (Demiriz, 2004).

Ana mekânın kuzeybatı köşesindeki minarenin kare kaidesi üzerinde gövdesi çokgen prizma olarak başlar, yuvarlak gövdeli olarak devam eder, tek şerefe ve konik bir külahla tamamlanır. Minarenin bir sıra sarkıt mermerden yarı altıgen şekillerle dekore edildiği görülür. Silindirik minarenin bilezik kısmı ile taş süslemeleri arasına frize ve lacivert çinilerden oluşturulmuş bezemeler yerleştirilmiştir. Bunların ortasında da altı köşeli yıldızlar birbirini izler. Çinilerin yanında sırlı tuğlalar da kullanılmış ve gövde zikzak, zencerek motifleri, altıgen geçmelerle görkemli bir konuma getirildiği söylenebilir. Petek kısmında da balıksırtı motifler görülmektedir. Şerefe altı da stalaktitli çinilerle kaplı olup, bunların arasındaki kare panoların yüzeyleri yıldız geçme motifleri ile bezelidir.

YÖNTEM

Yeşil Cami'nde yer alan geometrik şekiller, süslemeler,

üçgen, beşgen, altıgen, sekizgenler, yıldız çokgenler, motif ve desenler, çinilerin renk ve dokusundaki uyum, simetri ile oluşturulan ahenk, zikzak geçmeler, taş ustalığının sanata dönüşümü, görülmeye değerdir. İznik Yeşil Cami Selçuklu döneminin mimari özelliklerini tarihsel ve yapısal yönden Anadolu'da temsil eden önemli eserlerinden biri olmakla beraber iç ve dış çini süslemelerindeki geometrik motifleri görsel zenginlikleri içinde bulundurur. Bu bağlamda çalışmamızda, İznik Yeşil Cami'nin bugüne kadar yapılmamış çini desenlerindeki süsleme özelliklerine ilişkin geometrik şekillerin verileri ortaya konmuş, çizimler ile desteklenen görüşlerin, yapıya farklı bir bakış açısı kazandırması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada kullanılan gözlem, görüşme, kütüphane literatür tarama ve döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak, dönemin dokümanları incelenerek ve kişilerle görüşmeler yapılarak verilerin ortaya konulmasına yönelik bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada ayrıca nitel araştırmanın bir alt dalı olan tarihsel yöntemden de yararlanılmıştır. Tarihsel yöntem; geçmişten günümüze geçen süreçte yaşanmış olay ve olguların araştırılarak açıklanması ve ortaya çıkarılmasında kullanılan bir yöntemdir. Bu bağlamda geçmişten günümüze anlatılanları günümüze aktaran kişilerle görüşme yapılmıştır. Bu çalışmanın oluşturulmasında nitel araştırma yöntemi ile toplanan bilgiler, gerçekçi bir yaklaşımla yorumlanmış ve yorumları destekleyecek çizimler görseller ile zenginleştirilmiştir. Araştırmada yararlandığımız yazar ve araştırmacıların makalelerine atıf yapılarak, isimlerine yer verilmiştir.

BULGULAR

Çalışmada geometrinin zengin örneklerinden birinin görüldüğü İznik Yeşil Cami'nde kullanılan çinilerdeki beşgen, altıgen, sekizgen, yıldız çokgenler, vb gibi şekillerin cami içine ve dışına kattığı kavramsal anlamları irdelenmekte, çinilerdeki simetrik ve estetik uyumunun matematikte kullanılan geometrik şekillerle birbiri ile uyumunun en iyi şekilde nasıl yansıtıldığına ışık tutmaktadır. Ayrıca "tek kubbeli" camilerin mekân genişlemesine yenilik getiren, erken dönem Osmanlı yapıları içinde ayrı bir yere sahip olan İznik Yeşil Cami'nde, kullanılan çinilerin geometrik desenlerinin incelenerek, geometrik yorumları ifade edilmektedir.

Böylece çalışmanın asıl amacı özellikle İznik yeşil Cami'nde kullanılan çinilerdeki geometrik desenlerine dikkati çekmek ve geometrik şekillerini analiz etmektir. Caminin neresinde, hangi geometrik desenin uygulandığı, kullanılan çinilerle oluşturulan geometrik şekillerin analizlerine yer verilmektedir.

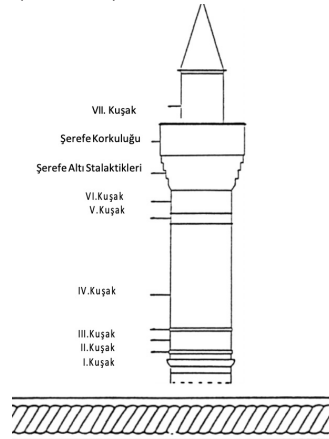
Tarihi boyunca farklı kültürlerde ve medeniyetlerde geometrik şekillerle oluşturulan süslemeler her zaman

var olmuştur. Süslemelerde kullanılan geometrik şekiller, semboller ve motifler, insanlık tarihi boyunca toplumların sosyal, kültürel, dini ve felsefi yönlerini, yaşantı biçimlerini belgeler. Bu durum farklı kültürlerde farklı anlamlar ifade edebileceği gibi kökleri yakın olan toplumlarda benzer anlamlarda da kullanıldığını görmekteyiz.

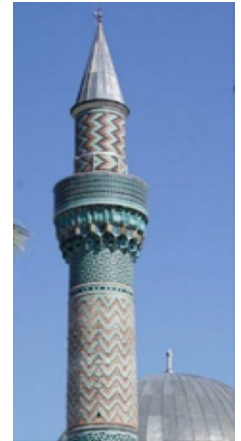
Geometrik şekiller anlam bakımından sınırsızlık, sonsuzluk gibi ortak özellikler gösterse de çeşitli farklı biçim ve uygulamaları ile tarihteki kültürel sınırlar içinde bir düzen oluşturur.

Geometrik formları, yaşananları, duygu, istek ve düşünceleri dolaylı yollardan anlatma gerekliliğinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Simgesel motifler ve semboller özleri tarih öncesine dayanan dini, sosyal, kültürel ve felsefi yönleriyle toplumun yaşantısını yansıtan kaynaklar olmaktadır. Çok sevilen geometrik desenler arasında dikdörtgenler, üçgenler, dalgalı ya da zikzak hatlar, daireler, figürleri fazlaca kullanılanlardır. Bunlar, basit geometrik motifler (doğru çizgiler, eğri çizgiler, doğru ve eğri çizgiler), karmaşık geometrik motifler (üçgenler, daireler, yamuklar, çokgenler), zincirler ve zencereklere şeklinde ifade edilebilir.

İznik Yeşil Camii'nin minaresi, zengin çini süslemeleri ve Selçuklu örneklerinden daha renkli olması yönünden değişik bir eserdir. Bu özellikleri ile gerek Anadolu Selçuklu Devri örneklerinden gerekse Beylikler Devri yapılarından ayrılık göstermektedir. Caminin minaresi diğer yapılardan farklı olarak çeşitli süsleme kuşaklarına ayrılmış ve tüm yüzeyi tamamen çinilerle kaplanmış (Resim8).

Resim 7. İznik Yeşil Cami kuşakları (Naza-Dönmez, 2008)

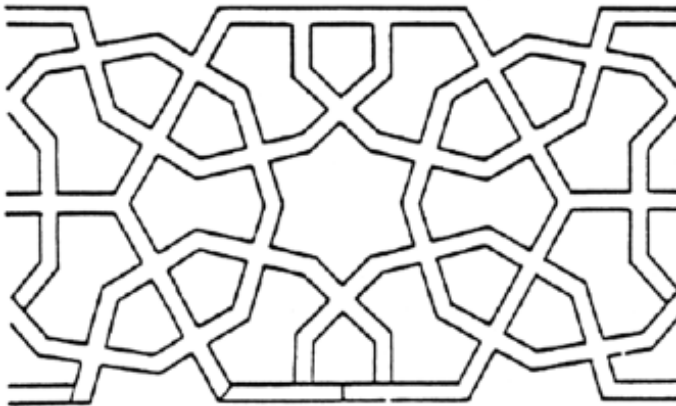

Resim 8. İznik Yeşil Cami minaresi

Birinci kuşakta, kırmızı hamurlu, kalıba basma tekniğinde, firuze tek renk sırlı çinilerden meydana gelir, halat örgüsü deseninde bir bordür yer alır (Resim 7). Bordürler sonsuz bir dizilim sergiler.

II.Kuşakta, kırmızı hamurlu, kesme tuğla mozaik tekniğinde, renkli sırlı çiniler, geometrik geçmeli

desenler oluşturur. Bu çinilerde firuze ve mangan moru renkler kullanılmıştır. Turkuaz çinilerle geometrik düzenlemelerde altıgen yıldız ve altıgen kullanıldığı görülür (Resim 9). Çünkü 13.yüzyılda geometrik düzenlemelerde en çok altıgen ve sekizgen şekillerle üretilen tasarımlara yer verilmiştir. En içteki altıgen yıldızlar, beşgenlerle altıgenlere bağlanmaktadır. Ortaya çıkan desen II. kuşaktaki minareyi çevrelemektedir. Yıldız, İslam sanatında mimari yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Mimari yapılarda farklı anlamlara gelmektedir. “Geometrik yıldız süslemeleri basit bir motifler yerleştirilmesi değil İslami inancın yansımaları göstermektedir (Yelen,2017:477)”. Yıldız, güneş, ay ve burçları temsil ettiği belirtilir. II.kuşakta kullanılan altıgen şekiller, Selçuklu süsleme sanatında da en çok kullanılan geometrik şekillerdir. Üçüncü kuşakta, kırmızı hamurlu, kalıba basma tekniğinde, firuze renkli çiniler, rölyefli zencerek motifi bir bordür (Resim 10) oluşturmuşlardır. Bu geometrik kompozisyon, tekrarlama özelliği sayesinde sonsuzluk kavramının oluşmasını sağlar. Geometrik güçlü bir süslemedir, pekçok farklı kullanımı vardır. Caminin minaresinde görülmektedir (Resim 11).

Resim 9. II. Kuşak

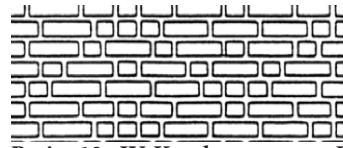
Resim 10. III. Kuşak

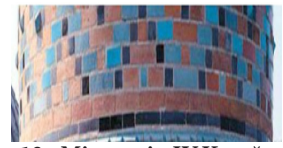
Resim 11. Minarenin III. Kuşağı

Dördüncü kuşakta, yan yüzeyleri dikdörtgen parçalara ayrılarak her bölümün içinde basit kompozisyonlu geometrik desenler yerleştirilmiştir. Geometrik süsleme İslam kültürünün yaşandığı dönemde, çinilerle ve tuğlalarla uygulanmıştır. Caminin tuğlalarının dizilişindeki süslemeleri belirli bir ahenk ile dikdörtgen tuğlalar kullanılarak geometrik düzenlemeye yer verilmiştir (Resim12). Dikdörtgenlerin ard arda tekrarlanmalarıyla desen oluşumu sağlanmıştır. Geometrik süslemenin bulunduğu en geniş bordür bu kısımdadır. Kırmızı hamurlu, firuze, mangan moru, kobalt mavisi renkte sırlı tuğlalar ile kırmızı turuncu renkli sırsız tuğlaların, birbirlerine paralel, yatay şekilde dizilmesi ile desenler oluşturulmuştur. Kare ve dikdörtgen gibi farklı boyutlarda şekillendirilmiş tuğlalar, yatay düzlemde sıralanmış, tuğlaların aralarına kare fosforlu patlıcan moru renkli

çiniler yerleştirilmiştir (Resim 13).

Resim 12. IV. Kuşak

Resim 13. Minarenin IV. Kuşağı

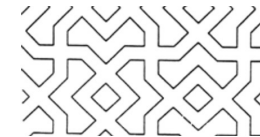
Beşinci kuşakta, kobalt mavisi fon üzerine, firuze renkte, sırlı tuğla kesme mozaik tekniğinde, altıgenlerin oluşturduğu çiniler, zencerekli bir bordür meydana getirir. Bordürün iç kısmında altıgenler dışta düz uzun doğru ve içe kesik kısa doğrudan oluşmaktadır (Resim 14).

Resim 14. V. Kuşak çizimşi ve minarenin kuşak yapısı.

Altıncı kuşakta, kesme tuğla mozaik tekniğindeki çiniler, kobalt mavisi bir fon üzerine, firuze renkli geometrik geçmeli bordür oluşturur. Uzun ve kısa doğrular ile eşkanar dörtgen merkezde olmak üzere yatay ve dikey doğrulardan oluşan bir şekil meydana gelir (Resim 15).

Resim 15. VI. Kuşak çizimşi ve minarenin kuşak yapısı.

Şerefe mukarnaslarında rölyef çiniler altıncı kuşak dizilerinden sonra, şerefe altında üç sıra halinde mukarnas rölyef çiniler bulunmaktadır. Bu çinilerde kalıba basma tekniği uygulanarak, firuze, kobalt mavisi renkler kullanılmıştır. Ayrıca bu mukarnaslı çinilerde, kırmızı hamurlu sırsız tuğlalar da bulunmaktadır. Mukarnasların uçlarında rölyef olarak yapılmış, geometrik desenli çiniler yer almaktadır. En içte sekiz köşeli yıldız vardır. Yıldızlar dönemin süsleme anlayışında kendisine yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Yıldızların dışında beşgenler ve beşgenlerin dışında altıgenler bulunmaktadır. Genellikle 14. yüzyılda altıgen şeklinde olan turkuaz tonunda çinilerin çok yaygın kullanıldığı görülmektedir. Geometrik yıldız süslemeleri İslami inancının yansımaları göstermektedir. Yıldızların ve renklerin dönemin sultanına atıfta bulunduğu belirtilir.

Şerefe korkuluğunun çinileri, mukarnaslı geçişin üzerinde, geometrik ince bir bordürle başlar. Açık ve koyu renk tonlarında kobalt mavisi çinilerin, ince şeritler halinde dizilmesi ile düzenlenmiştir. Geometrik şekillerden paralelkenar kullanılmıştır (Resim 15). Düşüncelerdeki mistik havayı, sonsuzluğa giden manayı yansıtır. Tekrarlama özelliği sayesinde sonsuzluk kavramının oluşmasını sağlar.

Resim 15. Şerefe mukarnaslarındaki rölyef çiniler

Yedinci kuşağı şerefe üstü çinileri oluşturmaktadır. Bu kuşak şerefe külâhının altına kadar uzanır. Firuze, kobalt mavisi, mangan moru rengindeki tek renk sırlı ve sırsız kırmızı tuğlaların, dikey zikzaklar halinde dizilmesi ile yüzeydeki süsleme elde edilmiştir (Resim 16). Anadolu Selçuklu Dönemi minarelerinde genellikle gövdeyi saran geometrik kompozisyonlar, zikzak çini ve sırlı tuğlayla bezelidir. Minarenin sırlı tuğla ve çini ile bezenmesi, Anadolu Selçuklu Dönemi'nin önemli mimari özelliklerindedir.

Resim 16. Şerefe üstü çinilerin çizimi ve uygulanmış hali.

Çini mozaik tuğlalar, dikdörtgen bloklar şeklinde şerefe altında görülmektedir. Zikzak şeklinde minarenin eğimine uygun şekilde minarenin silindirik gövdesini oluşturur. Minare geometrik şekillerden silindir biçimindedir.

Anadolu Selçuklularında olduğu gibi geometrik şekiller, Yeşil Cami'nde de taşta uygulanmıştır. Dikdörtgen, eşkenar dörtgen ve yarım altıgenler gibi desenlerle büyüme sağlanmış, bunlar geometrik düzende birleştirilerek yeni şekiller elde edilir. Pabucun üst kısmında silindirik gövdeye geçişi sağlayan bir bileziğin yer aldığı görülmektedir. Pabucun en altındaki tuğlaların yatay konumda yerleştirildiği görülür.

Minare pabucunun (Resim 17) mermerden yapıldığı ve üzerinde dikdörtgen, eşkenar dörtgen, yarım ongenlerin yer aldığı görülmektedir. Dikdörtgen üzerindeki yarım ongenlerin yan yana gelmesiyle eşkenar dörtgenler oluşturur. Ancak minare pabucunun alt kısımlarındaki bazı yerler dökülmüş olmasına karşın minare hala sapsasplam ayakta kalmayı başarmıştır. Minarenin gövdesi silindir biçimindedir ve mukarnas geçişleri vardır. Mukarnas sistemindeki üç boyutlu prizmatik üçgenlerle bir geometrik biçimden başka bir geometrik prizmaya geçişin sağlandığı görülmektedir.

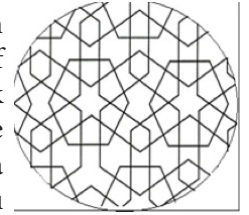
Geometriğe uygunluğundan dolayı camide kullanılan mukarnas caminin yapısında uyum sağlayarak yapıya estetik kazandırır. Mukarnas, İslam sanatındaki geometrik desenlerin çağdaş bir sonucudur. Çini motiflerinde üç boyutlu görüntü geometrik şekillerin renk ve çizgilerdeki geçişlerle sağlanır. Bu durum şerefe altındaki kuşakta daha zengin kompozisyon oluşturur. Kompozisyonda turkuaz ve mor çiniler kullanıldığı görülmektedir.

Geometrik çizimlerde kullanılan eğri, doğru, daire

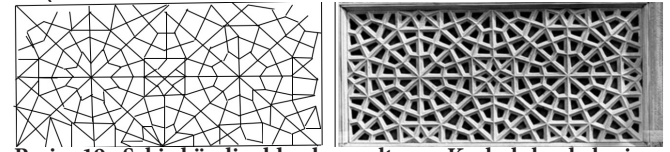
ile düzenlenen desenlerde, basit ve kümelenmiş güçlü ve yumuşak sayısız çeşit vardır. Daire tüm geometrik şekillerin oluşturulmasında ana elemandır ve burada pencere alınlığında daire kullanıldığı görülmektedir. Geometrik şekillerden kare, dikdörtgen, daire, altıgen, sekizgen, yıldızlar gibi birçok şeklin birleşmesinden yeni şekiller oluşmakta ve anlam olarak "evrenin sonsuzluğunu" simgelemektedir.

Alınlığın ortasındaki madalyon süslemelerde geometrik geçmelerin oluşturduğu örgü motifler görülür. Altıgen şeklini birbirine bağlayan doğrular ile altıgenler tekrarlanmakta, doğruların birbirine bağlanması ile aralarda eşkenar dörtgenler meydana gelmektedir (Resim 18). Altıgenlerin içindeki altı köşeli yıldızlar kolaylıkla farkedilmektedir.

Burada geometrik süslemenin soyut anlatım biçimi olan motif düzeni oluşturulur. Geometrik soyut anlatım, insanın düşünce biçimindeki erişilebilirlik ile dünya nesnelere arasındaki kavramları ilişkilendirmek için kullanıldığı düşünülmektedir.

Resim 18. Alınlık

Resim 19. Sekiz köşeli yıldız, kare, altıgen. Korkuluk şebekesi

Çokgen yıldızların sistematik biçimde yüzeyde yer kapladığı belirgindir. Özellikle içte yer alan sekiz köşeli çokgen yıldızlar köşelerinden çıkılan dik doğrularla sekizgenleri oluşturur. Sekizgenleri birbirine bağlayan doğrular dikkatli bakıldığında kareyi meydana getirir. Sürekli kesişerek, iç içe girerek yeni şekilleri oluşturur. İçten dışa doğru ortaya çıkan geometrik şekiller birbirini yenileme, tekrarlama özelliği sayesinde sonsuzluk kavramının oluşmasını sağlar (Resim 19). Çokgen yıldızlar etkileyici ve tamamlayıcı bir etki bırakırken yatay ve düşey doğrusal çizgiler, birbirini kesen bir süreklilikte çerçeve tamamlanır.

Korkuluk şebekelerine bakıldığında kişide anlık etki bırakır, diğer şekillerin birbirinden farklı oluşumlarına imkân verir. Şöyle ki, korkuluğa bakıldığında aynı anda pekçok geometrik şekil aynı anda görülebilir. Çünkü göz bir şekli gördüğünde geçişler sayesinde diğer bir farklı şekli keşfeder. Bunu sağlayan geometrik çizgilerdeki geçişlerdir. Geçişlerde farklı geometrik yapılar oluşmaktadır. Bu korkulukta aynı anda kare, üçgen, altıgen, sekizgeni görmek mümkündür.

Orta kubbe içten 16 dilimli olup yüksek bir tavana sahiptir. Mermerden yapılan kubbeye mukarnas geçişler vardır. İçten dilimli olan kubbenin dışı köşelidir.

Kubbenin yarım küre biçiminde yapılması maneviyatı gösteren gök kubbe sembolünü temsil eder. Genellikle camilerin kubbeleri yarım küre olarak tasarlanmışlardır. En çok kubbelerde kullanılan yarım küre şeklinin Yeşil Cami'nde de kullanıldığı görülür. Kubbe ve kubbeye geçişlerde çini bezemeler Anadolu Selçuklu dönemindeki yapıların çoğunda mevcuttur. İznik Yeşil Cami'nde sekiz dilimli kubbenin ara bölümü örten yer olduğu söylenir. Dilimlerin şekli eşit olmayan kabartmalardan meydana gelir. Paralel veya simetrik olmadığı aşikârdır. Herhangi bir eşitlik söz konusu değildir.

Caminin güneybatı köşesinde ana mekânda üçgen prizma kabartma süsleme bulunmaktadır. Prizmatik üçgenler mukarnaslı dolguyla inşa edilerek geometrik süslemenin yer aldığı görkemli bir kompozisyon sergilemektedir. Prizmatik üçgenler mukarnas tekniğiyle üç boyutlu görünüme dönüşür. Korkulukta kaba taş yontularak ve yontucunun yeteneği ile birleşince üç boyutlu görsellik sağlanarak geometrik şekilden başka bir geometrik şekile mükemmel bir geçiş gerçekleştirilmiştir. Örneğin burada en içteki yıldızdan bir üste eşkenar dörtgenlerle geçilmektedir. Bu eşkenardörtgenlerden bir üst şekile üçgenlerle geçiş sağlanır. Sonra çizgiyle bir sonraki geometrik ikizkenar üçgene geçiş sağlanır. Şayet burada, yerinde taş yontma tekniği kullanılsaydı, bu üç boyutlu şekillerden oluşan motifler caminin içinde bu kadar uyumlu görünmezdi. Caminin içinde süslemelerde kullanılan turkuaz rengindeki bordürler olağanüstü görülmeye değer güzelliكتedir. Geometrik şekillerden altıgenler ve altı köşeli yıldızlar kullanılmıştır. Altıgenler ve yıldızlar tekrarlanarak sürekliliği sağladığı görülmektedir.

Geometrik süslemelerde tercih edilen konular daha çok semavi kozmos anlayışının olduğu göksel temalardır. Bu süslemelerde; üçgenler, güneşler, yıldızlar ve yer kürenin anlatıldığı anlaşılmaktadır. Anlatılmak istenilen konular yaşanan dönemin düşünce anlayışındaki sanatkarların ve insanların kişisel dünyasını yansıtır. Camide kullanılan bordürlerden basitleştirilmiş rumi form motifi "Anadoluya ait" manasına gelmektedir. Kahramanlık, kuvvet, bereket, mertlik, bağlılık gibi değerlerin sembolleri çinilerde kullanılmıştır. Palmet bordürlerdeki geometrik motifler; aynı şekli tekrar ettiği gibi karmaşık uygulamaları da mevcuttur. Tekrarlanarak oluşturulan eşkenar üçgen, kare ve düzgün altıgen şeklindeki karoların, kenarlarının birbirlerine uyumlu şekilde yan yana getirilmesiyle oluşan geometrik şeklin birleştirilmesi yada tek karoyla, pek çok desen yapılmıştır. Çinilerdeki geçmeli bordürler, pencere ve kapı alınlıkları, köşe dolguları için zengin çeşitte bezemeler mevcuttur. Burada kullanılan çini geçme şemalı içten geçmeli palmet bordürlerdir.

Genellikle süsleme motiflerinin desenini, geometrik geçmeler oluşturur. Bordürlerin birbirlerinin altından ve

üstünden geçmeleri devamlılık ve akışı sağlamak için kullanılır. Geçme sistemlerinde aynı motifin sürekli tekrarlanmasıyla "sonsuzluk ilkesinin" uygulandığı görülür. Geometrik sistemdeki düzen gereğince yönü değiştirilmeden, eklemeye izin verdiği ölçüde süreklilik kazandırır.

Resim 20. Bordür desen ve zencerek bordür

Geometrik çokgenlerin ve yıldızların çinilerde bolca kullanılmasıyla oluşan geometrik çini şekillerinin içinde irili ufaklı zencireklerin kullanımı dikkati çekmektedir. Zencerek (zencirek) motifli geçmeler, zincirleme halkaların kesintisiz olarak devamı bu desenin özelliğidir. Geçişlerde temel iki prensip vardır: Bunlar Devamlılık ve şeritlerin daimi olarak birbirinin alt ve üstünden geçmeleridir. İç içe geçmelerde aynı şeklin sürekli tekrarlanmasıyla derinlik ve sonsuzluk ilkesinin uygulandığı görülmektedir (resim 20).

Geometrik basit yüzey deseni olan zikzak modeli kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 35). Eskiden ve günümüzde halen devam eden bir süsleme ögesi olarak kullanılan zikzak, meyander gibi geometrik motiflerin bir çizgi ögesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Desende geometrik şekillerin en basiti olan düz doğrular zikzak biçiminde kullanılarak desen oluşturulduğu görülür (Çizim 18). Çizgiler simetrik olarak soyut düzenlemelerin oluşumunu sağlamaktadır. Simetrik çizgiler yüzeylerde kolay algılanabilir görsel etki uyandırmaktadır. Çizgiler zikzak ve simetriktir ve oluşan düzene sade bir güzellik kazandırmaktadır.

Fotoğraf 36'da görülen çinilerdeki geometrik desenden iç içe altıgenler altıgenlerin biraraya gelmesiyle köşelerde küçük üçgenlerden oluşan dört köşeli yıldız oluştuğu görülmektedir. Altıgenlerin merkezinden geçen doğrular karelerin meydana getirdiği ve görülür. Geometrik desene bakıldığında görsel alan içersinde birbirini izleyerek tekrarlandığı yatay ve düşey doğrulara göre simetrisinin meydana geldiği görülmektedir (Çizim 19). Bordüre yatay ve dikey olarak bakıldığında motif değişmemektedir, bordürün yatay ve dikey kullanıma uygun geometrik yüzey desenini seçildiği söylenebilir (Fotoğraf36). Yüzey deseninin süslemelerde yoğun ve yaygın kullanımı mevcuttur. Geometrik süslemenin soyut anlatım biçimi dış dünyaya bağlı olsada öznenin kendisinden arınmıştır, insan için biricikmiş gibi düşünülebilir. Başka bir açıdan bakılacak olursa geometrik yüzey deseninde kullanılan çiniler yapıyı ve yaptıranı da yüceltmektedir. Bunun yanı sıra geometrik biçimlerin sistemli bir biçimde düzenlenmesiyle bazen

desen kendi içinde bitmiştir bazen de çizgiler sonsuza değin sürecek biçimdedir. Fotoğraf 36'daki geometrik desen de sınırlanmamıştır, süreklilik arz etmektedir. Buradaki uygulamada, birbirini yenileme, tekrarlama özelliği, sonsuzluk kavramının oluşmasını sağlar. Geometrik motifler bütün sanat dallarında benzer manaya gelmekle beraber sonsuzluğa giden, evrendeki uyumu, güzelliği göstermektedir. Dolayısıyla da geometrik düzenlemeler, bunu göstermenin bir yolu, bir aracı olarak düşünülür.

SONUÇ

İznik Yeşil Cami, "tek kubbeli" camiler arasında plan tipinin gelişmesi açısından farklı ve ilginç bir örnektir. Camide en çok turkuaz, yeşil, patlıcan moru renklerin kullanıldığı görülmektedir.

Geometri sanatı, genelde 13 yüzyılda iki temel öge üzerine kurgulanmıştır. Bunlar, simetri ve sonsuzluktur. Sonsuzluk ve simetrinin İslam inancında birlik ve bütünlüğün temsilcisi olduğu görülmektedir. Nitekim bu iki özelliğin İznik Yeşil Camii'nde mevcut olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Geometrik şekillerin kullanıldığı pencere, alınlık, kubbe ve bordürlerde kullanılan kare, üçgen, beşgen, altıgen, yıldız gibi şekillerin sık sık tekrarlanması ile yansıma derinlik ve sonsuzluk duygularının yaşanabilmesinin sağlandığı görülmektedir.

İznik Yeşil Camii'nin çok zengin 11 geometrik desenli korkuluğunun olduğu ve sadece bu camide korkuluğun rumi bordürlerle çevrili olması onu diğer camilerden üstün kıldığını sonucunu söylemek uygundur. Caminin silindirik minaresinde, şerefe altındaki kuşakta tuğlalı çini mozaik tekniği uygulandığı pabuç yüzeyindeki mermerlerde geometrik şekiller olduğu görüldü.

Geometrik desenler içerisinde camide en çok göze çarpan geometrik şekiller, üçgen, beşgen, altıgendir. İznik Yeşil Camii süslemelerinde çokgenler, düzgün ve düzgün olmayan yıldız çokgenler ile prizmatik üçgen şekilleri fazlaca bulunmaktadır. Uygulanan geometrik desenler incelendiğinde düzgün yıldız çokgenler camii içinde ve dışındaki birçok yerde camiye estetik katmaktadır.

Sonuç olarak, geometrik şekillerin zenginliği İznik Yeşil Cami çini süslemelerinde zengin kompozisyonların doğmasına vesile olduğu tesbit edilmiştir.

Sonuçta; Memluk etkilerinin görüldüğü 1374 tarihli yıllarda dahil olmak üzere eski zamanlardan beri insanlar, yaşadıkları her çağda her nesnede matematik ve geometrik şekilleri kullandığı görülmektedir. Matematik ve geometrik varyasyonlarının, geçmişten günümüze sanat eseleri için sonsuz bir ilham kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

AKER, S., (2010), Çini Tasarımı, Detay Yayıncılık, Ankara.

AYVERDİ, E. H., (1966), "Osmanlı Mimarisinin İlk Devri", İstanbul Fetih Cemiyeti, 309-319.

ASLANAPA, O., (1989), Türk Sanatı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 328.

BAKIRER, Ö., (1981), "Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı", ODTÜ Yayınları, c. I, Ankara.

DEMİRİZ, Y., (1979), "Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)", Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

DEMİRİZ, Y., (2004), "İslam Sanatında Geometrik Süsleme", Yorum Sanat, İstanbul.

EYİCE, S., (1991), "Ayasofya Camii, İznik'te Fetihden Sonra Kiliseden Çevrilen Cami", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA), c.4, Ankara: TDV, ss.219-220.

GLEICK, J., (1995), Kaos. (Chaos). (Çev. Fikret Üççan), Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, sayfa 87.

GURLITT, C., (1912), "Die islamischen Bauten von İznik (Nikaea)", Orientalisches Archiv 3: 49-60.

KARCI, A., (2018), "Türk Çini Motiflerinin Çağdaş Resme Uyarlanması", Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Sanat Eseri Raporu, Ankara.

KILIÇOĞLU, S., PİLEHVARİAN, N.K., (2017), "Emevi ve Abbasi Sanatında Geometri", MEGARON, 12(4):605-618, DOI: 10.5505.

MÜLAYİM, S., (1982), "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Geometrik Süslemeler", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

NAZA-DÖNMEZ, E.E., (2008), "İznik Yeşil Camii ve Türk Mimarisindeki Yeri", 807.

OTTO-DORN, K., (1991), "Ayasofya Camii, İznik'te Fetihden Sonra Kiliseden Çevrilen Cami", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA), c.4, Ankara: TDV, ss.219-220., K., (1941), Das islamische Iznik, Berlin.

OTTO-DORN, K., (1941), "Das islamsche Iznik", 20-33.

ÖZGÖREN, İ., (2011), "Dört Kapı Dört Medeniyet", İznik, bursa İl Özel İdaresi, 195-206.

SÖNMEZ, E. S., DOĞANAY, A.(2015), "Mimar Sinan Camilerinde Kare ve Altıgen Kurgulu Geometrik Desenler ve Analiz Yöntemleri", 87-108.

ŞEN, H., (2013), "İslam Sanatında Geometrik Desenler", Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Enstitüsü, Konya.

TAESCHNER, F., WITTEK, P., (1929), “Die Vezirfamilie der Gandarlyzade (14.-15. Jhdt) und ihre Denkmaler”, *Der Islam* 18: 62-66.

TOP, M., (1997), “Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (XIV-XV. Yüzyıl)”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Van.

YELEN, R., (2017), “İslam Sanatında Süsleme Sembolizmi Üzerine Yeni Yorumlar”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt I, 470-492.

YILMAZ, A., (2010), “Geleneksel İznik Çini Dekorlarında Kullanılan Motifler ve Kişisel Yorumlar”, *T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Eylül.